

Scenariusz lekcji poświęconej wyposażeniu i funkcjom śląskiego domu na przełomie XIX i XX wieku

wraz z ćwiczeniami i materiałami dydaktycznymi

do wykorzystania w nauczaniu zdalnym wiedzy o regionie

Jak dawniej wyglądało życie? Jak wyglądała przestrzeń, w której wyrastały nasze prababie i nasi pradziadkowie na śląskiej wsi przełomu XIX i XX wieku? Jakie funkcje pełniły poszczególne pomieszczenia i umieszczone w nich meble i przedmioty? To, jak wyglądała i zmieniała się przestrzeń najbliższa, bo domowa, co w niej było istotne oraz jakie miało związki z codziennym życiem, przedstawi lekcja „Z wizytą w śląskim domu”, wykorzystująca ścieżkę edukacyjną powstałą w ramach programu „Muzeum pod lupą”.

Z wizytą w śląskim domu

Problematyka: Zajęcia mają na celu zapoznanie uczniów z wyglądem i wyposażeniem śląskich domów na przełomie XIX i XX wieku oraz z funkcją domu jako ośrodka życia rodzinnego i towarzyskiego. Podczas zajęć wykorzystane zostaną udostępniane przez Muzeum Górnośląskie w Bytomiu materiały filmowe z archiwalnymi fotografiami pochodzącymi z kolekcji Działu Etnografii MGB.

Grupa wiekowa: 6–8 klasa szkoły podstawowej

Czas trwania: 90 minut (dwie godziny lekcyjne)

Cele lekcji:

- Uczeń zapoznaje się z wyglądem i wyposażeniem śląskich domów na przełomie XIX i XX wieku – umie rozpoznawać te wnętrza.
- Uczeń zostaje wprowadzony w szeroki kontekst życia na śląskiej wsi.
- Rozumie zależności pomiędzy sposobem życia a kształtem przestrzeni domowej.
- Uczy się dostrzegać podobieństwa i różnice w stylu życia oraz dostrzegać i nazywać to, co go determinuje.
- Ćwiczy umiejętność analizy tekstów kultury (fotografii).
- Ćwiczy umiejętność dostrzegania wzorów kultury w codziennym życiu oraz „dystans badawczy”.

Metody i formy pracy: burza mózgów, dyskusja, studium fotografii, metoda porównawcza aktywizująca uczniów, rozmowa o własnych doświadczeniach uczniów, karty pracy

Słowa kluczowe: dom, izba paradna, kuchnia, życie rodzinne, zwyczaje doroczne, praca ze zdjęciem, studium, opis gęsty, badania etnograficzne

Przebieg zajęć:

Rozpoczynamy od burzy mózgów, podczas której tworzymy wspólnie z uczniami „mapę pojęcia”. W oknie czatu – przy pomocy tablicy jamboard.google.com lub korzystając ze wzoru przygotowanego przez nas na slajdzie (KARTY PRACY do pobrania) – zapisujemy wielkimi literami słowo **DOM**. Następnie prosimy uczniów, żeby kolejno podawali swoje skojarzenia. Na utworzonej w ten sposób mapie wyodrębniamy z uczniami obszary znaczące, np. wyposażenie i aranżacja przestrzeni, życie codzienne, ludzie, znaczenia symboliczne itp.

Ćwiczenie 1

Uczestnicy zajęć wspólnie z prowadzącym oglądają pierwszą część filmu „Z wizytą w śląskim domu”:

Link do filmu: <https://www.youtube.com/watch?v=iAW4IXf6OSs>

Po projekcji następuje rozmowa moderowana przez nauczyciela. Zastanawiamy się, jakie są podobieństwa i różnice pomiędzy domem przedstawionym na filmie a tym opisanym przez uczniów wcześniej.

- Czy dzisiaj mamy w domach pomieszczenie reprezentacyjne, które przypominałoby izbę paradną? Co świadczy o reprezentacyjnym charakterze tego pomieszczenia?
- Kiedyś kuchnia była osobnym i dość obszernym pomieszczeniem, które pełniło bardzo ważną rolę w domu. Dzisiaj bardzo często jest to pomieszczenie bardzo

niewielkie (np. kuchnie w blokach) lub otwarte – można wspólnie zastanowić się nad tą zmianą.

- Gdzie koncentruje się życie rodzinne w naszych domach? Co się w tym miejscu dzieje?
- Ozdoby pojawiające się w domach dawniej miały przede wszystkim związek z wyznawaną religią – w domu znajdowały się miejsca, takie jak ołtarzyk oraz „święty kąt” – jakie ozdoby i pamiątki pojawiają się we współczesnych przestrzeniach mieszkalnych?

Warto uzupełnić tabelki porównawcze: „kiedyś i dziś” oraz „podobieństwa i różnice” (KARTY PRACY)

Można także zapytać o odczucia uczniów – np. czy podobają im się takie wnętrza, co im się podoba, a co nie, czy chcieliby w nich mieszkać, czego by im brakowało?

Ćwiczenie 2

Podczas następnego ćwiczenia, wychodząc od zdjęć archiwalnych udostępnionych w filmie, a także w materiałach do pobrania, rozmawiamy z uczniami na temat tego, co dzieje się w domu.

Przyjrzyjmy się temu, co dzieje się na zdjęciu. Na początku staramy się opisać bardzo dokładnie treść zdjęcia – opisujemy tylko to, co widzimy, powstrzymując się od jakichkolwiek dopowiedzeń czy interpretacji.

OBRAZ 1 (do pobrania)

OBRAZ 2 (do pobrania)

OBRAZ 3 (do pobrania)

OBRAZ 4 (do pobrania)

W następnej kolejności zastanawiamy się, jakie kompetencje są potrzebne, żeby wiedzieć, co dzieje się na zdjęciu. Czy jesteśmy w stanie opisać kontekst przedstawionej sytuacji? W którym miejscu natrafiamy na luki, które utrudniają jej zinterpretowanie? Co pomoże nam ją zinterpretować?

Rozwinięcie dla nauczyciela: Na zdjęciach przedstawione są prace jesienne oraz wydarzenia świąteczne: „szkubanie” pierza, obróbka lnu, wróżby andrzejkowe oraz śpiewy adwentowe. „Szkubanie pierza” to jedna z prac gospodarskich wykonywanych w czasie późnej jesieni i zimy. Najczęściej angażowała szerokie grono sąsiedzkie i była formą wzajemnej sąsiedzkiej pomocy, a także umacniania więzi społecznych. Podczas oddzierania chorągiewek z gęsich piór i oddzielania puchu (którym wypełniano pierzyny i poduszki) kobiety śpiewały, dzieliły się wspomnieniami, opowiadały historie fantastyczne czy anegdoty z życia wsi. Praca w jednym domu trwała około dwóch tygodni, kończyła się poczęstunkiem, a następnie rozpoczynała się w następnym domu. Podobnie wyglądała obróbka lnu. Len uprawiano dawniej prawie w każdym gospodarstwie i był on tworzywem, z którego wytwarzano ubrania. Zdjęcie przedstawia przędzenie nici z włókien lnianych, umieszczonych na kołowrotku.

Na kolejnym zdjęciu widzimy wróżbę andrzejkową, która polegała na puszczaniu na wodę dwóch listków mirtu – mirt jest symbolem niewinności i tworzywem, z którego robi się ślubne wianki – połączenie listków ze sobą na wodzie oznaczało, że dziewczyna, która je puszczała, w najbliższym roku wyjdzie za mąż. Wróżby andrzejkowe miały na celu przepowiadanie przyszłości, głównie jej wątku matrymonialnego. Wyjście za mąż i założenie rodziny było bowiem osiągnięciem celu, jaki ówczesznie stawiała sobie większość dziewcząt.

Na ostatnim zdjęciu widzimy rodzinne śpiewanie w czasie adwentu. Advent był czasem przygotowywania się do świąt Bożego Narodzenia, który wiązał się z pewnymi tradycjami domowymi. W domach umieszczano wieńce adwentowe, na których w każdą niedzielę zapalało się kolejną świecę, a następnie, w rodzinnym gronie, odśpiewywano pieśni adwentowe.

Po takim ćwiczeniu uczniowie proszeni są o podzielenie się własnymi doświadczeniami, można zadać pytania o to, które miejsce w ich domach jest jego „sercem”, jakie wydarzenia gromadzą w domach więcej osób – znajomych, członków rodziny – i co się wtedy dzieje?

Wskazówka dla nauczyciela: Przed przeprowadzeniem zajęć możemy poprosić uczniów, żeby na lekcję przygotowali zdjęcie przedstawiające jakąś domową sytuację/uroczystość. W tej części zajęć, która koncentruje się na omawianiu własnych doświadczeń, uczniowie mogą posiłkować się własnymi fotografiami. Podczas omawiania zdjęć wspomagamy uczniów pytaniami podstawowymi w pracy z fotografią:

- Kto zrobił to zdjęcie?
- Dlaczego?
- Jakie ma znaczenie?

Ćwiczenie 3

Jako ćwiczenie dodatkowe, „zadanie domowe”, proponujemy uczniom wejście w rolę etnografa. Zadaniem będzie próba spojrzenia z oddali jako badacz kultury na własne otoczenie i opisanie własnych domów wraz z ich zwyczajami. Dla lepszego utrwalenia i zobrazowania stawianego przed uczniami zadania można jeszcze raz obejrzeć pierwszą część filmu „Z wizytą w śląskim domu”, zwracając uwagę na sposób opisu.

Ciekawym przykładem antropologicznego opisu świata, znanego tak dobrze, że staje się niedostrzegalny, jest artykuł Horacego Minera „Rytuły cielesne wśród Nacirema” – dostępny w sieci, np. <https://utw.uj.edu.pl/documents/6082181/705b5f10-60ef-4805-9d95-95192f29852e>

Rozwinięcie dla nauczyciela: Artykuł napisany przez Horacego Minera opublikowany w książce „Amerykańska antropologia postmodernistyczna”¹ stanowi ciekawy przykład siły antropologicznego dyskursu, a przy okazji może być punktem wyjściowym do ćwiczenia się w spojrzeniu z oddali na własną obyczajowość. Autor opisuje lud Nacirema (ananim słowa „American”) językiem charakterystycznym dla opisu etnograficznego. Dopiero po chwili czytelnik orientuje się, że rytuały przez niego opisane dotyczą wyposażenia łazienki oraz codziennych zabiegów higienicznych mieszkańców amerykańskiego miasta.

---

¹ *Amerykańska antropologia postmodernistyczna*, red. M. Buchowski, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 32–37.

Nauczyciel może wesprzeć się tym przykładem, odczytując uczniom fragmenty artykułu. Uczniowie mogą uzupełnić materiał opisowy zdjęciami zrobionymi we własnych domach.